

О. В. Мельник, здобувач кафедри адміністративного права і
адміністративного процесу Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОСЯГАННЯ НА ПРИВАТНУ ВЛАСНІСТЬ

Стаття присвячена дослідженняю особливостей адміністративної відповідальності за посягання на приватну власність на основі юридичного аналізу ст. 51 КУпАП та напрацюванню напрямків удосконалення законодавства у цій сфері.

Статья посвящена исследованию особенностей административной ответственности за посягательство на частную собственность на основе юридического анализа ст. 51 КУоАП и наработке направлений усовершенствования законодательства в этой сфере.

The article investigates the features of administrative responsibility for croachment private property upon a peculiar on the basis of legal analysis of item 51 KVpAP. The efforts to improve the law in this sphere are made.

Ключові слова. Адміністративна відповідальність, захист прав власності, приватна власність, розкрадання майна.

Вступ. Переход незалежної України до ринкової економіки викликав розвиток усіх форм власності в державі. Значно розвинулася форма приватної власності. Стало очевидним, що всі форми власності потребують належної охорони з боку держави, це відображене в ст. 13 Конституції України, де визначено, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності, які рівні перед законом [1, 141]. Також у ст. 41 Конституції України визначено, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності; право приватної власності непорушне.

Однак закріплення конституційних гарантій захисту прав власності не виключило можливість винайдення способів посягання на неї, про що свідчать сумні статистичні дані щодо стану криміногенної ситуації в нашій державі. Захист права приватної власності здійснюється різними правовими способами та засобами, найефективніший із них – встановлення дійової системи заходів кримінальної та адміністративної відповідальності за вчинення посягання на власність. Якщо кримінальне законодавство гарантує захист усіх форм власності, встановивши відповідальність за посягання на “чуже майно” у новому Кримінальному кодексі України від 5 квітня 2001 р. [2], то адміністративне законодавство донедавна не гарантувало захисту приватної форми власності від посягання. Так, стара редакція ст. 51 КУпАП встановлювала відповідальність лише за “дрібне розкрадання державного або колективного майна” [3]. Значним кроком до виправлення такої правової ситуації, узгодження законодавства про адміністративну відповідальність з Конституцією України стало прийняття Закону України “Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення” від 31 травня 2005 р. за № 2598-IV, в якому ст. 51 КУпАП подано в новій редакції [4]. Відповідно до норми ст. 51 чинного КУпАП адміністративна відповідальність настає за “дрібне викрадення чужого майна”. Під поняттям “чуже майно”, як у Кримінальному кодексі, так і в Кодексі про адміністративні правопорушення слід розуміти майно, яке не перебуває у власності чи законному володінні винного [5, 444]. Таким чином, чуже майно може бути об'єктом права будь-якої форми власності й відповідальність за посягання на нього настає однакова, незалежно від його форми власності.

© О. В. Мельник, 2010

Набрання чинності новою редакцією ст. 51 КУпАП створює необхідність правильного й ефективного її використання в правозастосовчій, правоохоронній діяльності відповідними уповноваженими органами та їх посадовими особами. А відсутність офіційних тлумачень цієї статті, відповідних коментарів до законодавства спричиняє необхідність неофіційного її тлумачення та виокремлення особливостей її застосування, що й зумовлює актуальність тематики статті.

Постановка завдання. Мета статті – виокремлення особливостей адміністративної відповідальності за посягання на приватну власність на основі юридичного аналізу ст. 51 КУпАП та напрацювання напрямків удосконалення законодавства у цій сфері.

Результати дослідження. Диспозицією ст. 51 КУпАП передбачено встановлення адміністративної відповідальності за вчинення дрібного викрадення чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати. Таким чином, законодавством визначено лише чотири види (форми) дрібного викрадення чужого майна: крадіжка, шахрайство, привласнення, розтрата.

Для розкриття сутності такого правопорушення необхідно здійснити юридичний аналіз його складу.

Родовим об'єктом учинення дрібного викрадення чужого майна вважають урегульовані законом суспільні відносини власності, передусім відносини з приводу володіння, користування і розпорядження майном. *Безпосереднім об'єктом* цього правопорушення є власність певної особи (фізичної чи юридичної).

Предметом дрібного викрадення є майно – речі матеріального світу, яким притаманні специфічні ознаки фізичного, економічного та юридичного характеру. До фізичних ознак належить те, що ці речі можуть бути вилучені з володіння законного власника або пошкоджені чи знищені. Економічні ознаки таких речей – це те, що вони повинні мати мінову та споживчу вартість, здатність задовольняти матеріальні та

інші потреби людини; бути відокремленими від природного середовища чи створеними заново. Звичайним проявом вартості речі є її грошова оцінка. З огляду на це предметом дрібного викрадення визнаються документи, які виконують роль грошового еквівалента і надають майнові права без будь-якого додаткового оформлення (цінні папери, білети грошово-речової лотереї, талони на паливно-мастильні матеріали). Не визнаються предметом цього правопорушення так звані легітимаційні знаки (жетони камери схову, гардеробні номерки тощо), а також різноманітні накладні, квитанції, чеки, довіреності, інші документи, які самі по собі не мають вартості, а лише надають право на отримання майна. Заволодіння такими предметами означає готовання до відповідних посягань і повинно кваліфікуватися як стадія вчинення правопорушення. Свого часу Є. В. Додін та В. К. Шкарупа висловили слушну думку з приводу того, що адміністративне законодавство не знає таких стадій розвитку правопорушення, як приготування та замах [6, 30], але стосовно саме дрібного викрадення чужого майна відповіальність за ці дії доцільно було б увести.

Таким чином, предметом дрібного викрадення можуть бути: 1) майно; 2) гроші; 3) цінні папери, які вже перебувають у власності певної особи. Предметом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати не можуть виступати природні багатства в їх природному стані – блага, які хоч і мають об'єктивну цінність, проте не створені повністю або частково працею людини (ліс на пні, дичина в лісі, риба у природних водоймах).

Юридичними ознаками майна як предмета дрібного викрадення є те, що, по-перше, таке майно повинно бути чужим для винного, по-друге, воно, як правило, має належати на праві власності іншому суб'єкту права власності, по-третє, воно не повинно виступати предметом злочинів, відповіальність за які передбачено розділами Особливої частини КК.

Об'єктивна сторона дрібного викрадення чужого майна проявляється у протиправних діях, спрямованих на заволодіння чужим майном шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати, вчинених з корисливих мотивів із завданням незначної шкоди потерпілому. Повторимо: способами вчинення дрібного викрадення є крадіжка, шахрайство, привласнення, розтата майна.

Найпоширеніший спосіб викрадення – крадіжка. Основна її ознака – це таємний спосіб розкрадання чужого майна. Таємно – значить непомітно для: 1) власника, володаря чи охоронця – за їх відсутності або в їх присутності, але коли вони не помічають чи не усвідомлюють факт розкрадання (внаслідок різних особливих обставин); 2) третіх осіб (сторонніх), які не помічають викрадення або не усвідомлюють сутності того, що відбувається. Викрадення визнається таємним, коли воно спостерігається і усвідомлюється співучасниками та особами, причетними до цього правопорушення.

Найбільшу складність становить визначення того, таємний чи відкритий характер має викрадення чужого майна в тих випадках, коли воно вчиняється в присутності сторонніх осіб (які не є ні матеріально відповіальними особами, ні охоронцями майна, ні особами, що використовують його для роботи, тощо). Такі викрадення трапляються на багатьох виробництвах: кондитерської, горілчаної, м'ясо-молочної промисловості тощо – у присутності співробітників, які бачать і усвідомлюють факт викрадення, що розуміє й винна особа. За таких обставин викрадення визнається таємним чи відкритим залежно від оцінки винним ставлення присутніх до його поведінки. Якщо винний вважає або безсумнівно знає, що присутні при цьому схвалюють його дії чи принаймні байдуже ставляться до них, то викрадення визнається таємним. Якщо ж винна особа не знає, як оцінюють присутні її дії, а тим більше коли знає, що присутні не схвалюють їх і все ж таки чинить викрадення, то воно визнається відкритим. У разі відкритого дрібного викрадення чужого майна настає кримінальна відповіальність за ст. 186 КК – “грабіж”. Викрадення визнається таємним і тоді, коли воно вчиняється в присутності будь-яких осіб, які не усвідомлюють факт викрадення через малолітність (діти 5–6-літнього віку), хворобу чи у зв'язку з іншими особливими обставинами.

Вирішальним для розмежування таємного і відкритого викрадення є суб'єктивний фактор – думка, міркування винної особи, оцінка сприйняття присутніми її дій. Якщо винний сумлінно помилувся, вважаючи, що вчинене ним викрадення або ніхто не спостерігає, або ті, хто спостерігають його дії, не розуміють того, що дійсно відбувається, тобто не усвідомлюють факт викрадення, то воно визнається таємним. Отже, таємним визнається викрадення, під час учинення якого винний не зустрічає ніяких психічних перешкод, бо впевнений у тому, що його дії ніхто не спостерігає, не бачить, не усвідомлює факт викрадення, а присутні при цьому сторонні особи не осуджують його дій або ставляться до них байдуже.

Окремо слід звернути увагу на особливості кваліфікації такого способу крадіжки, як “кишенькова крадіжка”. На жаль, ні в Кримінальному кодексі, ні в Кодексі про адміністративні правопорушення ми не знаходимо чіткої позиції законодавця щодо кваліфікації такого діяння. Вчені-кримінологи визначають кишенькову крадіжку як один зі способів крадіжки взагалі і пишуть про необхідність кваліфікації такого діяння за ст. 185 КК [5, 445]. Постає питання: як кваліфікувати дії винної особи, котра вчинила кишенькову крадіжку із завданням незначної шкоди потерпілому в розмірі, що не перевищує 0,2 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян. За відсутності чіткої позиції законодавця таке діяння слід кваліфікувати згідно зі ст. 51 КУпАП як дрібне викрадення чужого майна способом крадіжки. Вважаємо, що така ситуація неприпустима, оскільки кишенькова крадіжка має більш негативні наслідки ніж проста крадіжка, межує з таким кримінально караним діянням, як крадіжка з проникненням, а на практиці часто закінчується навіть переходом від таємного у відкрите викрадення майна – грабіж. Тому, на нашу думку, кишенькову крадіжку незалежно від розмірів завданої шкоди та позиції потерпілого щодо її важливості для нього слід кваліфікувати за ст. 185 КК.

Деякі автори звертають увагу, що після внесення змін до ст. 51 КУпАП адміністративно караним діянням слід вважати викрадення чужого майна, в тому числі шляхом проникнення у приміщення чи інше сховище [7, 36]. Проте слід зауважити, що розкрадання, поєднане з проникненням у житло, інше

приміщення чи сховище, – це не основна ознака розкрадання, а кваліфікаційна ознака крадіжки як кримінально караного діяння, відповідальність за нього встановлена ч. 3 ст. 185 КК України. Тому однозначно, що у випадку розкрадання чужого майна шляхом проникнення в житло, інше приміщення чи сховище, незалежно від вартості викраденого, слід вважати кримінально караним діянням.

Шахрайство як спосіб учинення дрібного викрадення чужого майна полягає в заволодінні майном або придбанні права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Особливістю предмета шахрайства є те, що ним може бути як чуже майно, так і право на таке майно. Право на майно може бути закріплено в різних документах, наприклад цінних паперах, довіреностях на право розпорядження майном, заповітах тощо.

У результаті шахрайських дій потерпілий: власник, володілець, особа, у віданні або під охороною якої перебуває майно, добровільно передає майно або право на майно винній особі. Безпосередня участь потерпілого в передачі майнових благ і добровільність його дій є обов'язковими ознаками шахрайства, які відрізняють його від викрадення майна та інших злочинів проти власності. Способи вчинення шахрайства такі: обман, зловживання довірою. Обман – це повідомлення неправдивих відомостей або замовчування відомостей, які мають бути повідомлені, з метою заволодіння чужим майном або придбання права на майно. Він може виражатися в усній, письмовій формі, у використанні підроблених документів. Зловживання довірою – це вид обману, що полягає у використанні винним довірливих відносин з власником або іншою особою, що ґрунтуються на родинних, службових відносинах, знайомстві.

Способами вчинення дрібного викрадення чужого майна є його привласнення чи розтрата. Привласнення полягає у протиправному і безоплатному вилученні винним чужого майна з наміром у подальшому обернути його на свою користь чи користь третіх осіб. У результаті привласнення чужого майна винний починає незаконно володіти і користуватись вилученим майном, поліпшуючи безпосередньо за рахунок викраденого своє матеріальне становище. Розтрата передбачає незаконне і безоплатне витрачання винним чужого майна, яке йому довірене чи перебувало в його віданні (продаж, споживання, обмін), винний поліпшує майнове становище інших осіб шляхом безпосереднього споживання ними незаконно вилученого майна, позбавлення їх за рахунок витрачання такого майна певних матеріальних витрат, збільшення доходів інших осіб.

Законодавець обачливо не включив до способів дрібного викрадення заволодіння чужим майном шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем. На нашу думку, це абсолютно доречно з огляду на те, що таке діяння, незважаючи на розмір заподіяної шкоди, має досить високий ступінь суспільної небезпеки, яка полягає в тому, що в даному випадку здійснюється посягання не лише на власність (чуже майно), але й на службові відносини, через що особа має притягуватися виключно до кримінальної відповідальності.

Дрібне викрадення чужого майна є правопорушенням з матеріальним складом, тобто для настання відповідальності за нього, крім діяння, повинні наставати шкідливі наслідки у вигляді завдання незначної шкоди в розмірі, що не перевищує 0,2 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, про це сказано у примітці до ст. 51 КУпАП. При визначенні розміру завданої в результаті дрібного викрадення шкоди слід ураховувати таке.

По-перше, дрібним вважатиметься викрадення чужого майна, якщо вартість такого майна на момент учинення правопорушення не перевищує 0,2 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян. Однак у п. 22.5 ст. 22 Закону України “Про податок з доходів фізичних осіб” від 22 травня 2003 р. № 889-IV визначено: “Якщо норми інших законів містять посилення на неоподатковуваний мінімум, то для цілей їх застосування використовується сума у розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства у частині кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких сума неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги” [8]. З огляду на аналіз норм цього закону, а саме п. 22.4 ст. 22, один розмір податкової соціальної пільги у 2010 р. визначається в розмірі 50 % від мінімальної заробітної плати (в розрахунку на місяць), встановленої законом на 1 січня звітного податкового року. Таким чином, з урахуванням мінімальної заробітної плати, розмір якої встановлений на 1 січня 2010 р. Законом України “Про Державний бюджет України на 2010 рік” [9] на рівні 869 грн, адміністративна відповідальність за дрібне викрадення чужого майна наступатиме, коли його вартість не перевищуватиме $434,5 \text{ грн} \times 0,2$ і становитиме 86,9 грн. В іншому випадку настає кримінальна відповідальність відповідно до статей КК.

По-друге, слід на законодавчому рівні встановити таку норму: якщо потерпілий доведе, що завдана шкода в результаті викрадення його майна є для нього значною, незалежно від її розміру і з урахуванням його матеріального становища, то дії правопорушника не можна буде кваліфікувати як дрібне викрадення, за них наставатиме кримінальна відповідальність.

Суб’єктом правопорушення, передбаченого ст. 51 КУпАП, є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Суб’єктивна сторона дрібного викрадення чужого майна характеризується прямим умислом і корисливою метою. Суб’єкт правопорушення усвідомлює, що майно, яким він протиправно заволодіває, для нього на даний момент чуже і він не має на нього права; вилучення цього майна здійснюється всупереч волі його власника чи іншої особи, у володінні якої воно перебуває, але, незважаючи на це, він бажає ним заволодіти чи обернути на свою користь або користь інших осіб. Корисливий мотив при вчиненні цього правопорушення полягає в прагненні винного противравно обернути чуже майно на свою чи іншої особи користь або отримати майнову вигоду без обернення чужого майна на свою користь.

Що стосується кваліфікаційних ознак дрібного викрадення чужого майна, то законодавець їх, на жаль, не врахував у нині чинному законодавстві. На нашу думку, доречно кваліфікаційними ознаками цього правопорушення визначити вчинення його повторно або за попередньою змовою групою осіб і встановити більш важкі правові наслідки у вигляді адміністративних стягнень, доповнивши ст. 51 КУпАП частиною другою.

Висновки. Таким чином, вважаємо, що проведений вище аналіз юридичного складу правопорушення – дрібного розкрадання чужого майна сприятиме більш ефективній правозастосовчій діяльності, а також буде підставою для подальших наукових розробок щодо впровадження новітнього законодавства про адміністративну відповідальність.

Література

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – С. 1122.
4. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за викрадення чужого майна : Закон України від 04.06.2009 № 1449-17 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 47. – Ст. 1563.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Канон ; А.С.К., 2002. – 1104 с.
6. Додин Е. В. Доказывание по делам об административных проступках, связанных с нарушениями антиалкогольного законодательства и наркоманией : учебное пособие / Е. В. Додин, В. К. Шкарупа. – К., 1989. – 250 с.
7. Лобач В. Декриміналізація розкрадання за новим законодавством: підстави та соціальні аспекти / В. Лобач // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – № 8 (50). – С. 36–40.
8. Про податок з доходів фізичних осіб : Закон України від 22 травня 2003 р. № 889-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.kiev.ua.
9. Про державний бюджет України на 2010 рік : Закон України від 27.04.2010 № 2154-6 // Голос України. – 2010. – № 80. – 30 квітня.